

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовано необхідність реалізації системного підходу до ефективності формування й оцінювання в учнів початкових класів предметних компетентностей щодо підвищення якості освіти. Визначено, що більш чіткі вимоги до результативної складової початкової школи з усіх предметів обумовили зміни у розумінні поняття “якість освіти”, яке постає не як сумарне вираження знань і вмінь учнів, а як інтегрований показник становлення особистості. З’ясовано, що компетентнісний підхід у початковій ланці освіти охоплює не лише оновлення змісту, методів і форм навчання, а й вимагає переосмислення вимог до контрольної-оцінної діяльності педагога. Підтверджено актуальність розвитку оцінювальної компетентності вчителя початкових класів; передбачено впровадження формувального оцінювання, що має розвивально-корекційний характер та дає змогу досягти якісних освітніх результатів.

Ключові слова: компетентність, оцінювальна компетентність, оцінювання.

Традиційний підхід до оцінювання учнів у навчальному процесі знижує його ефективність. Актуальність проблеми формування в учнів ключових і предметних компетентностей обумовлюється неспроможністю школярів застосовувати засвоєні знання, уміння, навички, способи діяльності й ціннісні орієнтації в реальних життєвих ситуаціях, потребою виконувати вимоги суспільства щодо оновлення знань, тобто реалізації безперервного навчання. Метою компетентнісно орієнтованої початкової освіти є посилення результативного компонента, наповнення мети, змісту, процесу, мотивації, результатів реалістичним смислом, орієнтованим на необхідну компетентність як інтегроване відображення рівня освіченості. Оцінювання навчальних досягнень передбачає наявність доказів компетентності учня в певній сфері. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених компетентнісно орієнтованій освіті, існує необхідність запропонувати практикам ієрархію вимог до освітніх результатів, які б становили об’єктивну оцінку й були зрозумілими всім учасникам навчального процесу [4, с. 17].

Проблеми управління процесом засвоєння знань і формування вмінь у вищій та загальноосвітній школі досліджували А. Алексюк, В. Андреев, Ю. Бабанський, В. Безпалько, В. Бондар, Н. Волкова, В. Галузинський, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Краєвський, Н. Мойсеюк, Н. Нікітіна, Н. Ничкало, В. Онищук, І. Підласий, О. Савченко, В. Сластьонін, М. Сметанський, Н. Тализіна, А. Хуторський, Г. Цехмістрова та ін.

Методичні аспекти проблеми формування у молодших школярів предметних компетентностей розкриті в публікаціях таких науковців, як Т. С. Байбара, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко, І. П. Гудзик, Н. С. Коваль, О. В. Онопрієнко, К. І. Пономарьова та ін.

Мета статті – визначити особливості оцінювання сформованості предметних компетентностей учнів з метою розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Методи досліджень – аналіз, систематизація й узагальнення науково-теоретичних положень для розкриття особливостей оцінювання сформованості предметних компетентностей молодших школярів; інтеграція змісту навчання для підвищення якості післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів.

Словник іншомовних слів подає такі визначення поняття “компетентність” [8, с. 315]: “володіння знаннями, які дають змогу робити висновки про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку”; “поінформованість, обізнаність, авторитетність”; “володіння компетенцією”.

“Компетенція, на відміну від компетентності як особистісного утворення, є відчуженою від суб’єкта, наперед заданою соціальною нормою освітньої підготовки учня, вчителя, іншого спеціаліста, яка необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Результатом набуття компетенцій є компетентність, яка передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності” [3, с. 2].

У чинному Державному стандарті початкової загальної освіти (далі – ДС) і навчальних програмах точно й повно використано базові поняття компетентнісного підходу (компетентності предметні та ключові).

Не варто протиставляти компетентності знанням або вмінням і навичкам. Як більш широке поняття, компетентність містить у собі: когнітивну й операційно-технологічну складові; мотиваційну, етичну, соціальну й поведінкову складові; результати навчання (знання й уміння); систему ціннісних орієнтацій. “Конкретизація ключових компетенцій на рівні навчальних предметів здійснюється шляхом виділення в їх змісті складових (елементів) окремих компетенцій, які набувають реального діяльнісного й соціально значущого втілення в певному предметному матеріалі” [1, с. 41].

На засадах компетентнісного підходу результатом навчання молодших школярів мають стати не лише обсяг інформації про об’єкт пізнання, її якість (знання конкретних фактів, правил чи зв’язків і залежностей), а й рівень рефлексивності в самооцінюванні результатів, активність у їх набутті, вияв інтересу до пізнання; надання переваги знанням, які можна здобути самостійно; прагнення до успіху [4, с. 17].

Успіхи навчально-пізнавальної діяльності учнів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються й фіксуються оцінкою. Компетентнісні результати закладені у вимогах до програмового змісту з кожного предмета, розроблено критерії та показники їх засвоєння. Помітною є тенденція визначення цілей у форматі результатів, які, окрім навчальних, включають мотиваційні, соціальні, операційні; значну увагу надано практичному застосуванню засвоєного.

Найважливіше значення в організації навчання, досягненні його високої якості відіграють такі фактори, як стан середовища, у якому навчаються діти, а особливо впливає на ефективність навчання те, як визнача-

ють, контролюють і надалі враховують результати досягнень учнів у різних видах діяльності. Критеріями оцінювання можуть бути характер засвоєння вже відомого знання (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота й точність знань); якість виявленого учнем знання, логіка мислення, аргументація, послідовність і самостійність викладу, культура мовлення; ступінь оволодіння вже відомими способами діяльності, вміннями й навичками застосування засвоєних знань на практиці; оволодіння досвідом творчої діяльності; якість виконання роботи (зовнішнє оформлення, темп виконання, ретельність тощо).

Таким чином, реалізація компетентнісного підходу ґрунтується на системно-діяльнісному підході (О. Я. Савченко), який спрямований на інтегрований результат, що досягається школярем у навчанні. Такий результат передбачає не лише когнітивні, а й ціннісні, дієві виміри, що за якісними характеристиками є практикоорієнтованими на специфічні види діяльності.

Предметну компетенцію С. Е. Трубачев характеризує як сукупність знань, умінь і характерних рис у межах предмета, що дає можливість особистості виконувати певні дії через власне ставлення.

Компетентність є цільовим і результативним компонентом процесу навчання, тобто вона позначається через “уміння” з урахуванням обставин її реалізації. Саме ці уміння є визначальними під час виявлення й оцінювання рівня компетентності учня.

Критерій визначено через рівень сформованості відповідних умінь, оскільки тільки вони є доступні для спостереження, фіксації й оцінювання [2, с. 13].

Зазначимо, що вчені зауважують неоднозначність і складність оцінювання компетентності, насамперед, через те, що відповідні вміння не аналогічні предметним вмінням, а є певними видами досвіду, який набувається в спеціально змодельованих ситуаціях. По-друге, ці вміння лише частково відображають компетентність учня, оскільки остання вважається як частково видимою, так і уявною.

На думку М. А. Холодної, тип організації індивідуальних знань впливає на формування компетентностей школярів, тому що не їх обсяг, не міцність, а саме надійність є підґрунтям для прийняття ефективних рішень відносно певної конкретної ситуації. Погоджуємося із науковцем, що знання компетентної людини мають відповідати таким вимогам:

- різноманітність (різні знання про різне);
- структурованість (чітко виокремлені елементи знань, які перебувають у взаємозв'язку; виокремлення ключових елементів, що усвідомлюються як основні, найважливіші);
- категоріальний характер (визначальна роль понять, закономірностей);
- володіння знаннями не тільки предметними (про те “що”), а й процедурними (про те “як”);
- наявність знань про власне знання (метакогнітивні) і знань, що належать до особистісного досвіду (“неявних знань”);

- гнучкість (можливість зміни сутності окремих елементів знань і зв'язків між ними під дією різних факторів);
- оперативність (швидкість актуалізації знань у конкретних ситуаціях, доступність знань);
- дієвість (можливість застосування в широкому аспекті ситуацій, у тому числі в нових ситуаціях) [2, с. 14].

Компетентнісна професійна освіта зорієнтована на досягнення особистістю конкретних навчальних результатів: знань, умінь, навичок, формування ставлень, набуття індивідуального досвіду, інтеграція яких дає змогу розв'язувати завдання певного класу, бути готовим діяти у визначених вимогами професії ситуаціях.

Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів за 12-бальною системою в умовах посилення практичної спрямованості навчання, залучення особистого досвіду школярів, оволодіння вміннями в нових ситуаціях ставить перед учителем початкових класів завдання щодо застосування особистісно-діяльнісного виміру результатів навчання кожного учня. Ефективність упровадження в початковій школі нової системи оцінювання залежить від сформованої оцінювальної компетентності педагога. Нові тенденції розвитку вітчизняної освіти вимагають обов'язкового їх втілення в дидактичну підготовку педагогів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

До предметних компетентностей, що формують в учнів початкових класів, відносимо мовленнєву, соціокультурну, читацьку, математичну, соціальну, природознавчу та здоров'язбережну. Учнівська компетентність – це укрупнений результат навчання, який не може бути досягнутий за 2–3 уроки. Лише протягом системи уроків у чітко визначеному просторі та часі кожен учень має оволодіти компетентностями відповідно до нормативних вимог.

Оскільки компетентність є особистісним надбанням, треба забезпечувати в навчанні такі умови, щоб зовнішній контроль і оцінювання з боку вчителя поступово доповнювався систематичним і ефективним внутрішнім контролем і оцінюванням учнем через самоконтроль і самооцінювання, взаємоконтроль і взаємооцінювання.

Розглянемо оцінювання вчителем сформованості предметної математичної компетентності. Предметні математичні компетенції – це соціально закріплені результати навчання, зазначені у ДС у частинах “Зміст освіти” і “Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів”. Оволодіння учнями предметними математичними компетенціями є основою формування математичної компетентності. В контексті початкового навчання говоримо про базові аспекти математичної компетентності. Погоджуємося з думкою О. В. Онопрієнко, яка виокремлює такі складники математичної компетенції: обчислювальну, інформаційно-графічну, логічну, геометричну [6, с. 43–44].

Про сформованість обчислювального складника математичної компетентності свідчить здатність учня у життєвих обставинах, що потребують обчислення, найшвидше одержати правильний результат шляхом оперування різними знаннями й застосування зручного для конкретної ситуа-

ції обчислювального прийому. Такий результат досягається через набуття учнем досвіду обчислювальної діяльності в навчальних умовах, близьких до реального життя дитини.

До інформаційно-графічного складника віднесемо характеристики особистості учня, пов'язані із здатністю оперувати знаковими й символічними засобами.

Логічний складник компетентності забезпечується здатністю учня виконувати логічні операції у процесі розв'язування сюжетних задач, рівнянь, ребусів; розрізняти істинні й хибні твердження; розв'язувати задачі з логічним навантаженням; описувати ситуації в навколишньому світі за допомогою взаємопов'язаних величин; працювати з множинами тощо.

Геометричний складник виявляється у володінні просторовою уявою, просторовими відношеннями (визначати місцезнаходження об'єкта на площині); вимірювальними (визначати довжини об'єктів навколишньої дійсності, визначати площу геометричної фігури) та конструкторськими вміннями й навичками (зображувати геометричні фігури на аркуші в клітинку, будувати прямокутники, конструювати геометричні фігури з інших фігур, розбивати фігуру на частини).

Уміння, досвід, як відомо, об'єктивно виявляються в ситуації переносу в нові умови, де виявляється їх самостійність і гнучкість, тому рівень досягнень стосовно сформованих умінь треба визначати через виконання учнями системи проблемно-пізнавальних задач, яка побудована за певними ознаками [7, с. 15].

Висновки. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні інноваційної системи моніторингу якості початкової освіти, здійсненні заходів стимулювання педагогів щодо розроблення компетентнісно орієнтованих завдань для вивчення результатів навчання в предметній сфері діяльності, які можуть застосовуватись під час навчання, в оцінюванні навчальних досягнень, різних видах моніторингу – внутрішньо-шкільному й зовнішньому з метою розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Список використаної літератури

1. Байбара Т. М. Дидактичні вимоги до реалізації компетентнісного підходу в початковій ланці освіти / Т. М. Байбара // Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : колективна монографія / О. Я. Савченко [та ін.]. – Київ : Пед. думка, 2012. – С. 36–46.
2. Байбара Т. М. Сутність компетентнісного підходу в початковій ланці освіти / Т. М. Байбара, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко та ін. // Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – С. 6–15.
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Надія Бібік // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1–4.
4. Бібік Н. М. Аналіз суперечностей у запровадженні компетентнісного підходу в шкільній освіті / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко та ін. // Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – С. 16–23.
5. Вашуленко О. В. Державна підсумкова атестація: особливості конструювання змісту, методика контролю й оцінювання / О. В. Вашуленко, О. В. Онопрієнко,

К. І. Пономарьова // Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : колективна монографія / О. Я. Савченко та ін. – Київ : Пед. думка, 2012. – С. 154–179.

6. Онопрієнко О. В. Структура і зміст математичної компетентності / О. В. Онопрієнко, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко та ін. // Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – С. 39–45.

7. Савченко О. Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2015. – № 3. – С. 10–15.

8. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / укл. Л. О. Пустовіт та ін. – Київ : Довіра, 2000. – 1018 с.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015.

Павлова С. О. Научно-теоретические аспекты оценивания сформированности предметных компетентностей младших школьников

В статье обоснована необходимость реализации системного подхода к эффективности формирования и оценивания у учащихся начальных классов предметных компетентностей для повышения качества образования. Определено, что более четкие требования к результативной составляющей начальной школы по всем предметам обусловили изменения в понимании понятия “качество образования”, которое предстает не как суммарное выражение знаний и умений учащихся, а как интегрированный показатель становления личности. Выяснено, что компетентностный подход в начальном звене образования охватывает не только обновление содержания, методов и форм обучения, но и требует переосмысления требований к контрольно-оценочной деятельности педагога. Подтверждена актуальность развития компетентности в оценивании учителя начальных классов; предусмотрено внедрение формирующей оценки, которая имеет развивающе-коррекционный характер и позволяет достичь качественных образовательных результатов.

Ключевые слова: компетентность, компетентность в оценивании, оценивание.

Pavlova S. Scientific and Theoretical Aspects of Formation Evaluation of Younger Pupils Subject Competences

The base of the article is the need of implementing a systematic approach to the efficiency of formation and evaluation of primary classes students' subject competencies to improve the quality of education. It is determined that more strict requirements to a productive component of primary education in all subjects caused changes in understanding of concept quality of education. With the changing of priorities the quality of education appears not as the total expression of knowledge and skills of students of subjects of the curriculum, but as an integrated indicator of personality that encompasses not only the results of the educational process in comparison with the regulations, but also the life and cognitive experience of the child, the conditions and characteristics of the study and upbringing. It was found that a competency approach in the initial link of education covers not only the content update, methods and forms of education, but also demands a rethinking of requirements for control and evaluation of the teacher. Evaluation – a complex specific professional activity of teachers. It is confirmed the relevance of development the assessment competence of elementary school teacher; it is provided the introduction of mold assessment that has developmental and correctional nature and allow to achieve quality educational outcomes. It has to be note that a high level of competence assessment – is the result of purposeful work in postgraduate education conditions. The definition formation assessment competence of elementary school teacher occurs according to the criteria. The understanding by teacher the scientific and theoretical aspects of formation evaluation subject competences of younger pupils and their practical application will positively affect on the development of cognitive procedural component of the assessment competence.

Key words: the competence, the assessment competence, the evaluation.